

Marija Sztankova

Sötét történetek

A föld vonzásának sajátosságai

A Viktória-tó vizében, liliomlevelek és liliomvirágok között, egy béka felforgatta a fizika törvényeit, amikor felröppent.

A víz felszíne sima és átlátszó volt. A mélyén feküdve a béka mindent látott, mintha ablakon keresztül nézelődött volna. Még nem éltek emberek erre felé. A vízben még nem heverték a szokásos szemetek. A békának fogalma sem volt róla, hol található a Viktória-tó.

Voltak legyek, szitakötők, vadméhek, apró madarak és mindenféle élelem. Az a furcsa az élelemben, hogy sohasem megy magától oda a megéhezőhöz. Az pedig még furcsább, hogy az talál a legnehezebben élelmet, aki éhes. Az élet furcsaságai nem feszélyezték a békát. Nyugodtan feküdt az iszapban, és bekapta, ami mozgott. Ahogy szokás.

Aztán valami helyet cserélt a lapos fejében. Egyfajta nyugalom kerítette hatalmába. Lehet, hogy a körülötte lévő víztömegtől, lehet, hogy más okból. A béka felnézett. Láta a lila eget, a lila felhőket, a lila szitakötőket, a lila legyeket... Miért lila? Mert a béka számára a színeknek nincs jelentőségük.

Valami belül melegedni kezdett a testében. Érezni kezdte a szívét. Erősen vert. Még erősebben. Nagyon erősen. Valamiféle feszültség tört előre a gyomrából a torka felé. A béka kissé kiúszott az iszaptól. Csak a szemei voltak a felszínen. Felbámult a lila égre, és úgy maradt. Dermedten. Mintha felfogta volna a világmindenség nagyságát. Mintha megértette volna a dolgok lényegét.

Ekkor két szitakötő repült át felette egymásba kapaszkodva.

Egy béka soha nem tudná megmagyarázni, mit miért tesz. A magyarázatok azoknak valók, akik nem képesek megérteni a világmindenséget. Egy béka csak az érzéseit követi.

Összezsugorodott. A szíve dörömbölt, kilötte magát. Egyenesen előre. Még magasabbra. A legyek és a szitakötők fölé. A lila nap irányába. A teste könnyűvé vált, a béka repülni kezdett. Gyönyörűen. A víz felett szárazság volt. A teste átalakult a levegőben, a szíve nyugodtan lüktetett. A repülés könnyedsége. Újabb átalakulás. Szitakötő. Élelem. Ösztön. A ragados nyelv kilőtt, a szitakötő betöltötte a nedves száját. A test elnehezedett, és visszazuhant a vízbe. A béka nyelt egyet. Finom. Feküdt az iszapban, és megfogadta, többet nem eszik repülés közben. Az egyik zavarja a másikat. Nem tudta, mi mit zavar, de ennek nem volt semmi jelentősége. A fontos az volt, hogy csak az éhes békák repülnek. A kövérek leesnek.

És éppen, amikor ráébredt erre a fontos életigazságra, a békát lenyelte egy másik béka. Egy hatalmas. Lusta. Amelyik nem vágyik repülni. Amelyik mereven fekszik a meleg iszapban. Amelyik nem képes filozofikus elmélkedésekre. Bekapta, lenyelte, és nem böföntett, mert a békák nem böfögnek. Finom. És éppen, amikor újból elszenderedett volna, a kövér békát kíméletlenül elcsípte

egy rövidlátó gém csőre. A gém annyira elcsodálkozott a fogástól, hogy egy pillanatra elengedte. Nem engedte el. Három fordulat, és a kövér, nedvdús, vizes húsdarab már ott is volt a gyomrában. A gém elégedetten slattyogott tovább a sekély vízben, büszkeség töltötte el, s mivel rövidlátó volt, nem vette észre a rókát, mely őt kémlelte a nádasból. A róka a vízbe vetette magát, és két rántással eltörte a gém hosszú nyakát. Nyugalommal telve indult útnak, mert biztosítva volt az élelme arra a napra... Ez a dolog a táplálkozással minden élőlényt sújt. Egyvalami világos: mindenki enni akar. Ez rendjén való. Sőt természetes.

Ha léteztek volna emberek a Viktória-tó környékén ebben a pillanatban, akkor valaki feltétlenül megölte volna a rókát. Nem azért, mert éhes. Megölte volna, mert ember, aki akkor is öl, ha nem éhes. Aki elpusztulhat autószerencsétlenségben vagy akármi másban. Ilyen az élet. Természetes.

A Viktória-tó környékén nem voltak emberek. Csak a Sors volt ott, ami mindenkié. És ez így van rendjén.

Óriási volt, mivel boldogtalan volt. Boldogtalan volt, mivelhogy jólelkű volt. Jólelkű volt, mert nem voltak rossz szándékai. Leugrott az erkélyről, mert így látta a dolgokat. Mert összeszedte a bátorságát, hogy átugorjon a korláton. Mert megunta, hogy kövér és boldogtalan legyen, és nem látott más kiutat ezen kívül. Lefelé. A szíve vadul vert.

Repült. A teste könnyeddé vált. Finom és könnyű lett, mint egy toll, melyet a szél repít. Átfordult néhányszor. Ezt nem tudta volna megtenni, amíg a földön marad. Soha. A szíve nyugodtan dobogott. Sőt ujjongott. Jókedv. Szépség. Szabadság. Nyugalom. Ütközés. A föld vonzása.

Feküdt a kövezeten, és hálát adott hatalmas testének, mert puha volt, és felfogta az egész ütést. A lelke nem sérült meg a zuhanástól.

Fönt, a hetedik emeleten maradt egy gyermek és egy, az ivástól eltompult férfi – a teremtés koronája. Nem vették észre, mi történt. A gyermek kenyérhéjat rágcsált, a férfi pedig a tévé megkettőzött alakjait bámulta. A bemondó kettéoszlott és újra egyesült, amikor kedve tartotta; egy néger nő énekelt, időnként egyedül, néha egy egész néger kórus kíséretében. Nem volt világos a férfi számára, mit lát, de nem volt jelentősége. A fontos az volt, hogy valami zúgjon. Aztán sikolyok zúgtak. Ütések záporoztak az ajtóra, a gyerek visított, de a felesége hatalmas teste nem mutatkozott. Ez furcsának tűnt a számára. Egy rövid ideig.

Rájuk meredt, és úgy maradt, amikor megértette, hogy a felesége leugrott az erkélyről anélkül, hogy közölte volna vele. Feldühödött, legszívesebben belelógott volna néhányszor a rengő hasába, mellbe vágta volna, lekevert volna neki néhány pofont, hogy eleredjen az orra vére; de hát már véres volt. Olyan benyomást keltett, mint aki egyáltalán nem törődik vele. Nem törődött vele. Valóban. Ez így volt rendjén. És természetes.

Csak a Sors volt körös-körül, ami mindenkié.

Az öngyilkosság az egyetlen bizonyíték arra, hogy minden ember gyilkossá tud válni. Mindenki siratja az áldozatot. Ki az áldozat?

Valahonnani Szent Teréz

Több mindenhez értett. Leggyakrabban szállodai vécéket tisztított, de tudott ágyazni, birkát fejni és sóskalevest készíteni. Nem evett belőle, mert az effajta leves nem evésre való, de élvezettel készítette el. A leves gyógyító erejű volt. Visszaadta a szeretetet azok számára, akik elvesztették. Leginkább üldögdélni szeretett, és az élet különböző kérdésein töprengeni. Gondolatai könnyedek és kellemesek voltak, mint a pehelypaplan, mint az Aero csokoládé, mint a felső ajkak feletti szőrpihék, mint a déli szellő. Teréznek hívták. Képes volt csodákat előidézni, amikor szerelmes volt, és ez gyakran megesett vele, mégpedig akaratan kívül.

Az első emléke kora gyermekkorából származott. Futott valami tisztáson. Bizonytalan, dongalábai voltak. Elesett. Két kéz emelte fel. A kezek talpra állították, és az egyik megsimogatta. Teréz nem látta a férfi szemét. Csak a térdeit látta, és azonnal szerelmes lett. A tisztáson kivirágzottak a pityangok és a százsorszépék, és két könnycsepp, mely az orcáján folyt lefelé, gyönggyé változott. A férfi óvatosan leszedte őket az arcáról, eltette és távozott. Az ő emlékével nőtt fel. Mindenfelé kereste, de többet nem találkozott gyermekora térdeivel. Aztán megnőtt a teste. Annyira nagy és idegen lett, hogy Teréz nem tudta, mihez is kezdjen vele. Csak egy előnye volt – jóval magasabbra látott az emberi térdeknél. Látta a szemüket! Micsoda szemek! És mennyi! A csodák szállingózni kezdtek, mint az első hó. Váratlanul, csöndesen, örvendezve, nagy pelyhekben – vagyis sokféleképpen egyszerre. A fenyőkön orgona nyílt, a halak sanzonokat zengtek, a fű lilára színeződött, az ég aranyport hintett, és Teréz szíve úgy vágatott hatalmas testében, mint ló a lovardában tapsra várva. Igen. A szerelem csodálatos érzés, de...

Kötelezően DE. Mindig van de.

Amint belenézett egy férfi szemébe, s őszintén és odaadóan beleszeretett, amint fülig szerelmes lett – azonnal teherbe esett. Egyszerűen nem tudta megmagyarázni, hogyan történt. Úgy látszott, ez is hozzátartozott a csodákhoz. Talán ez volt a csodák ára.

Miután megszülte hetedik gyermekét, Teréz elhatározta, hogy befejezi ezt a históriát. Már egy zsákhöz hasonlított, mely az állandó megtelítődésektől és kiürülésektől eldeformálódott. Fájtak a lábai, kitágultak a visszerei, aranyere volt, terhességi csíkok húzódtak a hasán és a mellén, s a haja elvesztette ragyogását. Büntetni kezdte ellenszegülő testét. Először éhezett. A teste megszépült, feszesebb lett, nem halt meg. Gránátalma és narancs kábító illatát árasztotta. A szeme magától meredt bele az utcán véletlenül arra járó férfiak szemébe. A férfiak megtestesedtek, felfújódtak, Atlaszokká változtak át, egész felhőkarcolókat hordtak a vállukon, megtámasztották a földet, hát hogy ne szeretne bele az ember ilyen lényekbe?

Teréz elkeseredett lépésre szánta el magát. Kivájta a szemeit. Mindkettőt. És ekkor a kezei önmaguktól érinteni kezdtek. Csak úgy ártatlanul, nem készkarva. És minden érintés után galambok szálltak fel az ujjai közül, a kezét apró tüskék borították el, és a tenyeréből rózsá bújtt elő... És kénytelen volt megégetni ezeket a szerelmes kezeket... De a gyötrelmek nem értek véget.

A teste vaníliáliánként ívelt felfelé idegen testeket ölelve körül. Lány lett, és remegett, mint a karamellkrém a csészében. Ekkor leszegezte. Talált egy ma-

gányos sziklát a tengerben, és hozzá kovácsolta a testét. Hogy leszoktassa. Nem ért el vele mást, mint a csodák számának hirtelen növekedését. Férfiak fulladtak a tengerbe mindennap. Testeik maguktól vetődtek a magányos sziklára. A leszegezett Teréz karjaiba. A talpán lévő pörsenésekből és tyúkszemekből életet adó víz áradt. A vízbe fúltak feléledtek, és ámulva csókolgatták e lábukat. A csókjaik be nem hegedő sebeket hagytak maguk után.

Nem volt választása. Nem állt ellen többé. Elkezdett egy tengerparti szállodában vécéket tisztítani, ágyazni, sóskalevest főzni, melynek erős gyógyhatása volt, és megbékélt a szerelmekkel és a csodákkal.

Amikor áttelepedett a másik világba, kanonizálni kellett. Csodáinak száma meghaladta a szükséges mennyiséget, és a meggyógyítottak többen voltak a kívánatosnál. Az emberiség felének visszaadta a szeretetet. Egyszerűen nem volt ideje megszeretni a másik felét, tisztán földrajzi okokból, nem rasszizmus vagy más miatt.

De senki sem tudta, honnan jött. Senki. Sem a megmentettek, sem azok, akiknek visszaadta a szeretetet, sem azok, akik megtanultak szeretni. A saját gyerekeinek sejtelve sem volt róla. És akkor megjelent egy fiatal teológus, aki a bíborosok tanácsa előtt kihirdette, hogy a szeretet nem helyi jelenség, hanem a világmindenségből ered, és pontosan ez okból nem lehet szavakkal kifejezni, csak csodákkal, és a csodák a szeretet megnyilvánulásának legtermészetesebb formái. Itt levegőt vett. A terem üres volt. Minden ájtatos atya (és néhány kevésbé ájtatos) eliramodott értekezéseket írni. Tetszett nekik az eszme. Elkezdték a gyönyörű érzést csoportokra és alcsoportokra osztani, nekiálltak elemezni, leírták, megmagyarázták, és írtak, írtak, írtak...

Ekkor elveszett. Kifakult. Feloldódott. Elpárolgott valamerre. A szeretet. És ő, a csodatévő már sehol sincs. És csodák sincsenek. Hát annyira fontos volt, honnan is jött Teréz, amikor képes volt csupán egyetlenegy érintéssel az életet szeretetté változtatni?...

Iván Andrea fordításai

Marija Sztankova (1956) gordonkatanári szakon végzett Szófiában. Filmforgatókönyvet, színdarabot és könyvet ír. A két novella a *Bejbi lazskinyo* (*Baby, a hazudós*) című 2004-ben kiadott kötetéből való.

Dejan Enev

Sós és édes

– Apa, megfőtt a bab.
 – Hadd főjön még egy kicsit!
 – Megkeveljem?
 – Keverd meg!
 – És azt a másikat hogy hívják?
 – Azt kompótnak hívják.
 – Miért hívják kompótnak?
 – Nem tudom. Így hívják és kész.
 – Azt is megkeveljem?
 – Keverd meg! Hé... várj! Azt mondtam, várj! Ne ugyanazzal a kanállal.
 – Miért ne ugyanazzal?
 – Csak. Mert az egyik sós, a másik pedig édes.
 – És a pitka elkészült?
 – Már biztosan elkészült.
 – Megnézzem?
 – Nézd meg! De vigyázz, nehogy megégesd magad!
 – Vigyázok.
 – Magsült?
 – Nem.
 – Hogyhogy nem? Te, hiszen ez már jó. Várj, menj el a tűzhelytől, majd én kiveszem.
 – Apa!
 – Igen?
 – Miért úgy mondják, hogy „megkel” a tészta, amikor nem is kel fel, hanem a sütőben fekszik?
 – Mert úgy kell mondani. Honnan tudjam, miért.
 – Mikor eszünk?
 – Nemsokára.
 – Miért nem lehet összekevelni a sósat az édesdel?
 – Mert akkor kotyvalék lesz belőle.
 – Mi az a kotyvalék?
 – Amikor a sósat összekevered az édesdel.

– De amikor a babot eszem, utána pedig a kompótot, a hasamban úgyszólván összekeveledik.
 – Amikor babot eszem, utána kompótot, úgy kell mondani...
 – Jó. Amikor babot eszem, aztán kompótot... Na, mondd máll!
 – Mit mondjak?
 – Nem keveledik össze a hasamban?
 – Na, ide figyelj! Te tudsz egyszerre sírni is meg nevetni is?
 – Tudok.
 – Tudsz a fenét!
 – Na, jó. Nem tudok. De akkor anya hogy tud? Amikor telefonon beszélünk, a hangja egyszerre szomorú és vidám.
 – Hagyd az anyádat! Az anyák már csak ilyenek.
 – Mikor hívjuk fel anyát?
 – Később. Most dolgozik a pizzériában.
 – De hát máll este van, hogyhogy dolgozik?
 – Amerikában még nincs este.
 – Ott most mennyi az idő?
 – Számolj vissza 7 órát! 7-et vagy 8-at, nem tudom pontosan. Itt most hány óra van?
 – Hadd nézzem meg az óládat! 10 és egy fél.
 – Tehát fél tizenegy.
 – Igen. Fél tizenegy.
 – Akkor mennyi az idő New Yorkban?
 – Nem tudom.
 – Ide figyelj! Visszaszámolunk 7 órát: 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4... Tehát délután fél négy. Anya 5-ig dolgozik. Utána másfél órát utazik a lakásáig...

Legkésőbb fél hétre, na jó, hétre ott-hon van. És akkor itt, Bulgáriában, mennyi lesz az idő?

– Fél nyolc.

– Nem gondolkozol.

– De gondolkodom.

– Nem gondolkozol. Egyáltalán nem használod az agyadat. Úgy viselkedsz, mint egy tökfej.

– Te vagy a tökfej.

– Jó. Én is tökfej vagyok. Ne veszedkedjünk! Amikor itt este fél tizenegy van, akkor New Yorkban délután fél négy. Azaz... amikor ott este 7 van, itt – hozzáadunk még 7 órát, számoljunk csak – 7-től 12-ig van 5 óra és még kettő –, vagyis akkor itt éjjel kettő van. Érted?

– Éltem.

– Még egyszer elmondjam?

– Ne!

– Tehát nem vagy tökfej?

– Egyáltalán nem vagyok tökfej. Te vagy a tökfej.

– Jó, jó... Hriszto, várj, ne haragudj! Ne veszedkedjünk! Nézz minket a Téliapó az ablakon keresztül. Ahol veszedkednek, oda nem megy be.

– Hozzánk mikor jön?

– Amikor elalszol. Ha a gyerekek alszanak, csöndesen beoson, leteszi az ajándékot a karácsonyfa alá, és elirradodik.

– Nekem mit hoz majd?

– Mit kértél?

– Távilányítós autót.

– Akkor azt hoz... távirányítós autót.

– De má! nem azt akalok.

– Hát mit akarsz?

– Mobiltelefont, hogy beszélhessek anyával. Tudtad, hogy a gyelekek közül má! Kilcsónak is van mobilja? Meg Bobinak. És Malianának is.

– Nem tudtam. A Téliapó nem fakír. Amit kértél, azt fog hozni.

– És egyébként sincs kalácsony-fánk.

– Hogyhogy nincs! Hát ez akkor micsoda?

– Ez csak egy ág, nem kalácsonyfa.

– Dehogynem fa. Ne légy ilyen! Álmos vagy, és összevissza beszélsz. Na, üljünk le és együnk!

– Naöljönkleisögyünk, naöljönkleisögyünk, naöljönkleisögyünk.....

– Tessék, tedd a pitkát az asztra. Ez a te babod. Ez meg az enyém. Tedd ki a kanalakat! Itt van a te kompótod. Itt az enyém. Várj! Még ne kezdj enni! Először meggyújtjuk a mécsest, és elmondjuk a miatyánkot. Így. Ha akarod, mondd utánam! Kész vagy? Mi atyánk,...

– Mi atyánk,...

–ki vagy a mennyekben,....

–ki vagy a mennyekben,....

–szenteltessék meg a te neved;....

–szenteltessék meg a te neved;....

–Jöjjön el a te országod;....

–Jöjjön el a te országod;....

–legyen meg a te akaratod,....

–legyen meg a te akalatod,....

–mint a mennyben, úgy a földön is....

–mint a mennyben, úgy a földön is....

–A mi mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma....

–A mi mindennapi kenyelünket add meg nekünk ma....

–És bocsásd meg a mi vétkeinket,....

–És bocsásd meg a mi vétkeinket,....

–miképpen mi is megbocsáttunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek;....

–miképpen mi is megbocsáttunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek;....

–És ne vígy minket a kísértésbe,....

–És ne vígy minket a kísértésbe,....
 –de szabadíts meg minket a gonosztól.....
 –de szabadíts meg minket a gonosztól.....
 – Így! Most ülj le! Kérsz egy kis bort?
 – Kélek.
 – Egészségedre, fiam!
 – Egészségedle, apa!
 – Lássunk hozzá! Nézd, milyen szép pitkát sütöttünk!
 – Apa?

– Mondjad, Hriszto!
 – Mi az a „Mi atyánk“?
 – Az atya apát jelent. A mi atyánk pedig annyit jelent: „a mi apánk“.
 – És ki az a „mi apánk“?
 – Az az Atyaisten. A mi Jézus Urunk édesapja.
 – Aha. Világos. Apa, kérdezhetek valamit?
 – Kérdezz, fiam!
 – Ehetem együtt a babot a kompóttal?
 – Eheted, fiam, eheted.

Márcember valahányadikán

Bojko Lambovszkinak

Felesége bekopogott a szobája ajtaján, nem nyitott be, csak bekiáltott, hogy érte jönnek kocsival. És hogy valamikor holnap jön vissza. Jó, kiáltotta erre ő, és ugyanabban a helyzetben maradt – hason fekve, arcát a párnába fúrva.

Sokáig feküdt így, még azután is, hogy hallotta a bejárati ajtó becsapódását. Majd hirtelen olyan erővel emelte fel a fejét és a vállát, hogy a gerince megroppant. Akkor fogta fel, hogy holnapig borzalmasan sok óra van hátra, és ő nem tudta, mihez kezdjen ezekkel az órákkal.

Nem tudott tovább aludni. Már három napja aludt kisebb megszakításokkal. Elképzелhetetlen volt számára, hogy elhagyja a lakását, és az utcákon sétálgasson, ez rettenetesebbnek tűnt, mint újra kezdeni az általános iskola első osztályát.

A szobában lassan besötétedett, ezt tulajdonképpen a halántékával érzékelte, mivel továbbra is csukott szemmel feküdt. A sötétség, mint hűvös fuvallat, lassan körbefogta.

Felkelt, és bekapcsolta a televíziót. Kapcsolgatta a csatornákat, de semmit sem talált, ami lekötötte volna a figyelmét, és kikapcsolta. Ismét eszébe jutott, milyen messze van még a holnap. Akár a földet is megkerülhetné addig. Aztán bizonyára újra elaludt egy kis időre. Dobogó szívvel ébredt fel, az iménti nyomasztó álmom még hatása alatt tartotta. New Yorkról álmodott. Ez különös volt, hiszen sosem járt még New Yorkban, és az elképzelései erről a városról, a kanyonutkákról vagy mikről is, meg a felhőkarcolókról, igen homályosak voltak. Álmában azonban megdöbbszentően világosan és pontosan látta a várost, pontosabban a helyet, ahol járt. A Broadwayen járt. Fogalma sem volt róla, honnan tudta, hogy ez a Broadway. Éppen úton volt valahová, és beszállt a metróba. Hirtelen az egész utca felemelkedett, függőleges irányt vett, és gigantikus felhőkarcolóvá változott. A metró pedig, mint egy hatalmas lift, sebesen vitte felfelé. Ekkor felébredt.

A szobában a hőmérséklet rohamosan csökkent. Még jó, hogy eszébe jutott magára húzni a pokrót – hogy mikor, arra nem emlékezett. A videó óráján lévő rubin számjegyek éjfél mutattak. Évekkel ezelőtt az ilyen végtelennek tűnő éjszakákon felkelt, és töltött magának egy italt. Már az első pohár ellazította, a második után megragadta a telefont, és hívogatni kezdte az ismerőseit betűrend szerint – úgy, ahogy a noteszében szerepeltek. Időnként egy-egy jóindulatú beszélgetőpartnerre bukkant, és ő maga is elcsodálkozott – milyen könnyed, szórakoztató és vidám beszélgetőpartner is tud lenni. Közben tovább töltögetett. Csak akkor hagyta abba a telefonálgatást, amikor kiürült az üveg. Gyakran előfordult, hogy másnap reggel nem emlékezett az utolsó beszélgetésekre.

De mostanában már inni sem szokott, ezt a menedéket is megvonták tőle.

Az olvasásról is már rég lemondott. Pontosabban volt valamilyen könyve, ami ott kallódott a feje mellett az éjjeliszekrényen. Néha elővette, és olvasni kezdte onnan, ahol úgy gondolta, hogy tart. De nem emlékezett sem a szereplőkre, sem arra, hogy mi történik velük. Ugyanilyen eredménnyel olvasgathatta volna a tapéta hieroglifaszzerű mintáit is.

Valaha, nagyon régen, verseket írt ilyenkor. A versek maguktól jöttek; ő mélyen belül nem vallotta költőnek magát, mivel nem tartotta érdemnek a lejegyzésüket. De később kiadta a verseket, melyek változatlanul mindenkinek tetszettek, és nagyon dicsérték érte. Az utóbbi években ismét megpróbálta előadni a versírásos trükköt, de kudarcot vallott. Az ezüst húr, mely korábban időről időre megpendült a lelkében, vitathatatlanul, véglegesen és helyrehozhatatlanul elszakadt.

Felkelt, kiment a konyhába, és megivott egy pohár tejet. Kinézett az ablakon, de leszállt a köd, és kint semmit sem látott – csak az utcai lámpák fénycsóvái hatoltak át a ködön, sárga, szétmázolódott foltokká válva, mint megannyi lengedező napraforgó.

Ismét bement a szobájába, és visszafeküdt az ágyba.

Hány verset is írt életében – kinyomtatottat és nem kinyomtatottat –: talán ezernél is többet. Néhány ritka kivételtől eltekintve szinte nem emlékezett a tartalmukra sem.

A bejárati ajtó zárja csattant. Lépéseket hallott. Aztán a felesége hangját hallotta:

– Én vagyok. Hazajöttem.

A hangokból tudta, hogy a felesége bement a fürdőszobába és megengedte a vizet.

Hála istennek! Semmi más nem volt fontos, csak az, hogy itt van, hogy itt-hon van.

A feje mellett lévő könyv után nyúlt, és megragadta – *Beszélgetések Joszif Brodskival* Szolomon Volkovtól. Visszalapozott az előző oldalra, hogy felidézze a szöveget. És azonnal egy olyan szakasszal találta szemben magát, ami elkábította:

„Brodski: ...De emlékszem az első, százszázalékos, úgy vélem, New York-i álmomra. Azt álmodtam, hogy el kell mennem innen, Grenech Village-ből valahova a 120. vagy a 130. utcába. Hogy elérjem a célomat, be kell szállnom a metróba. Amikor beszálok, hirtelen észreveszem, hogy az egész Broadway – azaz mondjuk innentől a Harlemig, vagy még tovább – megemelkedik, és füg-

gőlegessé merevedik. Vagyis ez az egész hosszú utca váratlanul hatalmas felhőkarcolóvá válik. A metró már nem metró többé, hanem lift. Igyekszem valahova felfelé, miközben érzem, hogy a Broadway a hátsó mancsaira áll. Megrendítő érzés volt!”

Nem emlékezett, hogy olvasta-e már ezt a szakaszt, vagy sem. De így álmodott, vagyis pontosan ezt – Broadway a hátsó mancsain.

Abbahagyta az olvasást, és behunyta a szemét. Ebben a pillanatban megjelent a fejében valami, ami annyira egyértelmű volt, hogy először nem értette, mi is az. Aztán megértette. Egy rövid költemény volt az, csak néhány versszakos, ami ott lebegett rendíthetetlenül a szemhéja mögött, mintha belevésték volna. Biztos volt benne, hogy mindig emlékezni fog rá – és ezért egyáltalán nem szándékozott lejegyezni.

Iván Andrea fordításai

Dejan Enev (1960) bolgár szakos diplomával sokféle dolgozott fizikai munkásként. Hét elbeszéléskötete közül négyszer hat díjat érdemelt ki.

Nikolaj Kancsev (1936) költő és műfordító. 1968–80 között nem publikálhatott. 1991-ben megkapta a szmederevói Arany Kulcs Díjat. Több tucatnyi verseskötet szerzője.

Nikolaj Kancsev

Életed

*Járásod tiszta lesz, akár azé a fáé,
mely egyre följebb lépked,
és nem állít meg senkit.
Mert te tudod az utat.
Tudod, az út.
Az út.*

*Az ébség gyümölcsödre majd sokakat megállít,
de ez téged nem kötelez –
afféle vándorokkal.
Nem – sobasem az ébség!
Inkább a szeretet,
ami igénybe vett*

a kígyó többszörös, szoros ölelésénél.

Zúzmarra

*Hogy kristályosan üt rajtad ki lényeged:
lényeden át belső fényed kiüt.
Elvakulva tőled, nem látlak mindenütt.
Csak elnyelt, átható hiányokból (?) hallgatom –
az idő – jégfolyamja milyen mélyre búlt...
Nincs semmi furcsa több, mint semmi, semmi sem.
Verébcsontváz repül az ágról el-felé,
miközben a veréb az ágon ül.*

Víziszellem

Nézd: víziszellem ül a napra sütkérezni.

*Ez restség? Furcsaság? Tebetelenség?
A költészetben a betű sem épp betű szerinti.
Akármilyen jelet jelez – már mindenkinek szólhat.
Hallatlan. Független beszéd nélkül. Láthatatlan.*

A hullám elveti dobókockáját; nyer a tenger.

Rózsa Endre fordításai

Ivan Boriszlavov (1946) költő, a francia és az orosz költészet kiváló tolmácsolója.

Konsztantin Pavlov (1933) költő, drámaíró. 1966–1975 között munkahely és közlési lehetőség nélkül maradt. Filmforgatókönyveiből, jegyzeteiből, verseiből a Napkút Kiadó 2006-ban kötetet jelent meg.

Elka Dimitrova (1971) az irodalomtudomány doktora. Egy tudományos kötet és két verseskötet szerzője.

Borisz Rokanov (1961) Plovdivban élő és ott a kulturális életet szervező költő.

Ivan Boriszlavov
 Fészek szakadék fölött

*Lelkes kisdíákja voltam
 a madarak mennyei líceumának.*

*Az abc-t a barkály kopogtatta.
 Sirályok tengerparti lányomaiból
 kapisgáltam az ékírást, rovásírást.
 Darvak csapata oktatott
 geometriára.
 Számolni a kakukktól tanultam,
 énekelni a csalogánytól,
 a hallgatás bölcsességét a baglyoktól.
 A szél ellenében röpködő
 sastól példát kaptam
 kitartásból.*

*Egy betyke verébtől
 merészségből.
 A ritka fehérről hollótól, hogy
 mindig hű legyek önmagamhoz.*

*Ne csodálkozzatok hát azon,
 hogy szavakat szavakra gyúrmázva
 a szakadék fölé
 raktam fészket.*

Evangéliumi motívum

*1990 megveszekedett szű szétrágtá
 Krisztus keresztfáját.
 És az pozdorjává mállott.
 Csak a csillagos ég maradt,
 amely átdereng
 a szűlyugatta forgácsokon.
 És megmaradtak még
 a latrok keresztjei is,
 a fertelmes bűnözőké,
 kik viszont feltámadtak,
 hogy megfeszítsék
 az új krisztusokat.*

Kiss Benedek fordításai

Konsztantin Pavlov

Naftalin

*Ab, a zsoké nadrágja, sajna,
jobban emlékeztet bennünket
a zsokéra, mint maga a zsoké, mert
ugye, ő... ó, istenem, ha elképzelem...
De róla később.
A nadrágszár kipúposodik a térdeken
előre és oldalra,
ragyog a bőrrel alábélelt ülep.
Ez elég,
hogy újra lássuk:
a tartást,
a startot,
a finist.
És leginkább a győzelmet,
ami katasztrófával végződött
az utolsó versenyen.
Concours hyppique!*

*Ó, naftalin!
Kristályok csillagképe!
Te szúrod meg őt!
Te szúrod meg a molyt,
ami ragadozva kúszik fölfelé
a zsoké nadrágszárán.
A lágyékán!
A moly felnyihog!
Felszökken a fájdalomtól!
A rubásszekrény üvegén,
mint nagyítón át:
vad ló,
lasszóval fogott musztáng,
be nem tört vadállat,
Ugrás föl – meggörbülve,
ugrás oldalra,
ugrás az ellenkező irányba,
a hátsó lábakra.
Lassan elcsendesedik majd,
megadja magát.
De miért rezzenek össze én!
És miért ez a kéjes kívánság,
hogy egy ugrással csörömpöljek át*

*a szekrény üvegén?
 És hogy megragadjam a lovacska nyakát?
 Hogy belevágjam sarkamat a vékonyába?
 Nem kellene néznom.*

*De most megértem a laboránsnőt.
 Megértem szégyenét,
 ok nélküli pirulását:
 A mikroszkóp látómezejében
 hatalmas mikroba:
 ugrások – fölfelé, oldalra, vissza.
 Vad ló!
 Szép ló!
 Erotikus áram remegteti a laboránsnőt –
 az izgalom, hogy megszelídítsd, a megszelídíthetlent –
 hogy meglovagold ezt a mikroszkopikus lovat,
 hogy megzabolázd a combjaid között. . .
 Reszketnek a laboránsnő combjai.
 Reszket a mikroszkóp fókusza.
 Nincs lovacska,
 csak érthetetlen szégyen van:
 Nem! Nem a levetett lovas szégyene,
 nem! –
 a cselekedet nem szégyenít meg.
 Valami más –
 de ez kétszer olyan szégyenlőssé tesz bennünket.*

*Idáig minden –
 többek között,
 Emlékezzünk most a zsokéra:
 az utolsó startra
 és a győzelemre,
 ami katasztrófával végződött.
 A ló neve Naftalin volt.
 Micsoda ötlet!
 Micsoda egybeesés!
 A terepen – ahol járása tigrisé!
 Az akadályokon – ahol röpködése madaré!
 És amikor megtorpant a finisben,
 és amikor porban fürdette a zsokét,
 maga aratta le a tapsokat!
 Öreg ló volt!
 Tapasztalt ló volt!
 Ravasz volt!
 Naftalin!
 És amikor. . .
 Mi?*

A temetési menetben
 fekete bársonnyal leterítve,
 legelől lépkedett szépen,
 senki nem gondolt a zsokéra –
 mindannyian őt nézték!
 A győzelmek trófeái pedig
 annyira de annyira illettek hozzá!
 Az övéi Toltak!
 Csak az övéi!
 Immár.
 Lám, ez érthető.
 Minden úgy van, ahogyan kell.
 A ló megöli a lovast –
 nem most először.

A rubásszekrény panteon:
 a zsoké nadrágjai,
 az ezredes zubbonya,
 a tábornok lampaszai,
 az apáca fehérneműje,
 az áruló kendője,
 a koldus tarisznyája,
 a kesztyű,
 a selyembarisnya,
 és a harisnyaszárba dugott bankjegy
 és...
 És világos, hogy ez nem halbatatlanság,
 sőt, nem is hosszú-életűség.

Ó, naftalin!
 Kristályok csillagképe!
 Szúrd meg!
 Szúrd meg a molyt!
 Hogy felszökkenjen!
 Hogy fölnyibogjon!
 Hogy bolondul hánnya-vesse magát –
 a nadrágokon,
 a lampaszokon,
 a váll-lapokon,
 a kőtáblákon!
 Agonizáló életből
 változtasd viharra.

Vagy?
 Valójában?

Elka Dimitrova

*Kelj föld ki, keljél,
elevenen bajtsál ki.
Mily régen nem természet –
nem természet te majd.
Férfivérünkkel magad
asztalan itatod.*

*Köpünk az égre,
hányjuk a földet.
Ajkunkat sziklasóba szorítjuk.
Kéjesen ájtatunk,
halunk és mocskoljuk egymást
Istenünk előtt mezítelen –
piszkos ő és mezítelen.*

*– Mi vagyunk a katonáid –
megyünk és megyünk, csak megyünk...
Elégetjük az énekes madarakat,
jósolunk az éhség füstjéből,
vérző szemünk
kongó gödreit betemetjük,
de megyünk csak
és hallgatunk...*

*És Te nem vagy, Urunk,
nem vagyunk mi sem már...
Váltunk mi állattá a bittől és a böjttől,
a hitetlenségtől és a szenvedélytől...*

*Köpünk az égre,
hányjuk a földet.
Ajkunkat sziklasóba szorítjuk.
Kéjesen ájtatunk,
halunk és mocskoljuk egymást,
Istenünk előtt mezítelen –
piszkos ő és mezítelen.*

*Éhükben a szegények szétszórták
a morzsákat, a magokat, a szemeket,
meredő lábbal haltak meg,
szájuk az ereszcurgóba tapadt.
Éhükben a gyerekek dudorásztak
és éhes babákkal játszottak.
Éhükben fenekedtek,
éhükben szeretkeztek
és gyorsan, gyorsan öregedtek.
És éhes, szürke-éhes galambok
csipegették a hónapokat, a napokat,
és bevégeződött a világ –
fogatlanul,
röhögő, skorbut-éhes táncban.*

Borisz Rókanov

Hullámok szeretője

*Szikla, pórusa mily sok, pórusos szikla;
víz, mely kék nyelvével szünetlen
követi a testet: férfiét, nőét, lányét, fiúét,
gyerekeket fogad magába egyre,
s ringatja elejétől végig temperamentumosan
a combot, a mellet, a haját mind –
ugrál, akár a labda, popója – a biszexuális víz –
kiöntik formáit a kezek
duzzadt teste szerint szerelemnek, mely szétteremt mindent:
melled is – kőből,
arcod is – hullámos.
Annyi álmatlan éjtől puffadó víz,
virágzol, mint a véletlen nő baja,
kiről azon tanakodtam, miként guggol le,
s baja hová megy – fogékony baja.
Fogadja tovább a szikla a sok simogatást,
a zajos szörcsögéseket, örvényeit a szépnék –
beleféhérült a csukott tengerajkak előtt.
A hullámok szeretője.*

Lassú halál

Egy mosolyért jöttem,
 egy ékes elhallgatásért,
 néhány rózsapírért az orcákon.
 De szép, hogy szeretnek, s talán szeretsz megint te is
 titkon – titok vagy név vagy test –
 a két szemközti kerekedő szemben.
 Finom prostituált a halál –
 kicsi nyelvel tested bejárja,
 a hipnózissal szemed lejárja.
 Majd a madár – hogy kedvence felkiált,
 összerezzensz,
 ínyedben is verejtékezel.
 (A gondolat te vagy – virágnnyilak
 zöldes mezőben.
 Ősazelőtti vadak legelője
 búsevő érzésekkel.)
 Unom, hogy a világ
 feketén-fehéren legyen előttem,
 hogy jót s rosszat felismerjek.
 Megleli a mutatóujj kedvenc dalom,
 s én a szobából táncparkettet varázsolok –
 mi van közöttünk? – levegő és falak.
 Kezdettel és véggel
 a változatos közeg még.

Atanasz Szlavov

A nagy szelíd állatok

Mily szelídek a nagy szelíd állatok –
 Levelet esznek, bancúroznak a paleozoikus vizekben,
 mellső mancsukkal lebúzzák a platániombokat, hogy
 alacsonyabban legyenek, s hagyják, rugózzanak csak vissza
 és lebecsülnek a napon (vagy az árnyékba) – ahogy nekik tetszik
 és zengőn nagyokat fínganak a fűben
 és kemencenagy szájukkal csámcsognak, majszolnak
 és alszanak vagy sétálnak a tejes nitrogén ég alatt,
 de nem látják, mert mit nézzenek rajta
 és tapodják a löszöket és nyomokat hagynak,
 a paleontológusok meg kúszva kutatják, felfedezik

*és bizonyítják és bebizonyítják és bizonyítanak akár barkályok
és kitűrik akkor a köbcsontokat, amelyeken
se ízületi, se reumatikus fájdalomnak semmi nyoma
és üvegekbe teszik őket, hogy nézhető legyenek
és nézik őket és föl nem foghatják, hogyan
hogy ekkora nagyok és vegetáriánusok,
hogy nem oroszlánok, hogy nem sasok, hogy nem trombitálnak.
Nevetséges.*

*Nem vegetáriánusok valóban, de képzeljék el a
dinoszauruszokat vagy a többi afféle atlantosaurusz fajtát
miután felfalnak két-három eukaliptuszt és alszanak rá nagyot,
ahogy kelnek föl az árnyékban, hogy megropogtassák csontjaikat,
mekkora lesz a gyönyörűségük
és a gyönyörűségtől mint olyantól
és az intellektuális gyönyörűségtől majd ahogy
az olyan állat fölényével, mely erőlködés nélkül mi több
betemetetik és szemük se rebben mi több
összes gyönyörűségével a legnagyobb paleontológust mi több
elektron-mikroszkópjával, parkerével, jegyzeteivel mi több
Felséges.*

*És akkor az, ha akar, csudálkozzék kedvére
és fundálja csak ki, miként csúri-csavarja a sok
„Igen, csakhogy, no jó, azonban...”-jával,
írjon csak, ha akar, derék cikket zengzetes gondolatfényekkel
ha ki tudja bányászni parkerét
a szelíd nagy állat pedig ballag odébb majd
és mélyeket lélegzik ki és be
és lebúzza a platánlombokat, ha úgy akarja
vagy ha nem, nem
és lefekszik a fehér nitrogén ég alá
és elalszik nyitott nemlátó szemekkel
boldogan
hogy nem tud örülni.*

Szondi György fordításai

Atanasz Szlavov (1930) a művészetek s a humán tudományok számos területén játszott fontos szerepet hazájában. 1976-ban elhagyta Bulgáriát. 1990 után visszatért Szlivenbe, szülővárosába. Angolul és bolgárul írja elméleti munkáit, prózai és verseskönyveit.

Elena Ognjanova

Buda vára mellett hárman vezetik a táncot...

Magyar témájú bolgár népdalok a XIV–XVI. században

Az évszázados bolgár–magyar kapcsolatok kifejeződése a bolgár népdalokban

A bolgár népdalok gazdag tárháza több olyan fontos eseményt őrzött meg, illetőleg nagyszámú olyan személyiség nevét örökítette meg, melyek fontos szerepet tölthettek be a bolgár nép sorsában és e nép történelmi fejlődésében. A történelmi és hősi énekek nagy részében, és más népzenei műfajokban is, nemcsak bolgár hősök és események fordulnak elő, de rengeteg külföldi vezér, államférfi, valamint azok tettei, melyek ilyen vagy olyan okból és módon kapcsolatba kerültek a bolgár néppel és a bolgár állammal. Az énekekben szerepelnek törökök, tatárok, cserkeszek és görögök, számtalan hódításuk és túlkapásuk miatt; románok, moldvaiak, szerbek, montenegróiak, bosnyákok, dalmátok, albánok, mely népek nemzeti történelme szorosán összefonódott a bolgár nép történelmével; németek, franciák, angolok, olaszok, osztrákok, a Balkán-félszigetre gyakorolt politikai hatásuk miatt; és sok dalt ihletett meg az orosz nép felszabadító küldetésébe vetett hit, valamint az 1877–1878-as felszabadító hadjárat. Leggyakrabban azonban magyar témák jelennek meg a népdalokban: Buda vára, magyar királyok és bánok, Jankula vitéz, Szibin vitéz, Temesvári Gjuro, a gyermek Szekula, budai fehér Jana, karcsú Sztanka Budáról, a budai királyné, Magyar Fülöp, Szokolina Fülöp, magyar vitézek, szőke magyarok, magyar vitorlások, magyar ládák, sárga forintok, fehér magyar asszonyok...

Ezeknek a daloknak a változatossága és terjedelme felveti a kérdést, miért éppen a magyarok fordulnak elő ilyen gyakorisággal a bolgár énekekben? És miért éppen a magyarok, illetve azok történelmi sorsa vált oly közelivé a bolgár népi énekesek számára, hogy annyi kiváló magyar államférfit és vezért örökítettek meg évszázados szóbeli történelmükben?

Hogy meg tudjuk válaszolni e kérdést, akár csak futólagosan is, lépünk vissza néhány évszázadot a két nép történelmében.

Amikor a magyar törzsek szövetsége a IX. században elfoglalta az egész Kárpát-medencét, az Északi-Kárpátoktól Nándorfehérvárig, a Bécsi-medencétől Moldováig lévő területet egy nép telepítette be, mely türk típusú állami felépítéssel és életmóddal rendelkezett, és számtalan elemet hozott magával korábbi, más népekkel való kapcsolataiból is, melyekkel évszázadokon át együtt kalandozott, mint például a hunok, kazárok és bolgárok. A magyarok történelmi emlékei, erdélyi és más középkori krónikák információkat őriztek meg például arról a hagyományról, hogy Attila, a hunok királya és a magyar uralkodók

közös őstől származtak. Erről szól a csodaszarvas-legenda is, mely szerint a hunok és a magyarok ősei közt volt Dúl és Belár (Bolgár) kán.

Ezek a – szinte mitikus – kapcsolatokon kívül a magyarok letelepedése után új kapcsolatok is létrejöttek a két nép között, ugyanis Magyarország egyik szomszédos országa a Bolgár Cárság volt. Sőt mi több, a magyar földek dél-keleti részén, a Marostól délre eső területeken, valószínűleg a magyar állam megalapítás, után is éltek bolgárok és a bolgárokhoz oly közeli türk csoportok, melyekről egy sor földrajzi elnevezés ad vitathatatlan etimológiai bizonyítékot. Magyarország érdeklődött Bulgária iránt, akár a Bizánci Birodalom része volt az, akár önálló államként működött. Politikai és diplomáciai kapcsolataikról számtalan dokumentum és régészeti lelet tanúskodik.

A bolgárok és a magyarok közti kétoldalú kapcsolatok nem szakadtak meg a középkorban, sem háborús, sem békés időkben, a két szomszédos állam folytatta a kölcsönös tapasztalatcserét. Érdeklődtek egymás sorsa, politikája, valamint királyaik, cárjaik, nemeseik, bánjaik és vajdáik élete iránt. Megemlékeztek olyan eseményekről, melyeknek mindenekelőtt a szomszédos ország számára volt jelentősége. Így a bolgár dalokban megtisztelő helyet foglal el Budavár, valamint kiemelt szerepe van a magyar hadvezéreknek és királyoknak, és megemlítenek több, javarészt magyarok lakta, Duna menti települést. Az oszmán törökök megjelenése a Balkán-félszigeten még közelebb hozta egymáshoz a magyar és a bolgár népet, ahogy más szomszédos népeket is: románokat, szerbeket, görögöket, montenegróiakat, albánokat. Habár szervezetlenül, de ezek az országok segítő kezet nyújtottak egymásnak, megpróbálták közös erővel fellépni az oszmán birodalom ellen.

Bulgária végleges elfoglalása után Magyarország vált az oszmán birodalom fő célpontjává.

Ivan Sisman cár fia, Fruzsinn Magyarországon telepedett le. Haláláig élvezte Zsigmond király vendégszeretetét, és fontos diplomáciai küldetéseket hajtott végre. A király megbízható, tehetséges embernek tartotta. Egy 1425-ből származó királyi dokumentum tanúsítja, hogy Fruzsinn már a dokumentum keletkezése előtti években Magyarországon tartózkodott, és a magyar seregek sorában csatázott. Bátor, vitéz, határozott katonaként és diplomataként tűnt ki, és érdemeiért megkapta a lipai földbirtokot Temesvár körzetében, mely fekvését tekintve fontos stratégiai feladatot töltött be a török támadások visszaverésében Dél-Magyarországon. Fruzsinnal együtt más, kiváltságokkal rendelkező bolgár katonák is letelepedtek e területen. Egy 1428-as dokumentumban Zsigmond király felmenti a Visegrád mellett letelepült bolgárokat az adófizetési kötelezettségek alól. A bolgárok ezen kiváltságait többször megerősítették a XVI. század kezdetéig.

A betelepült bolgárok valószínűleg rokonokat, hozzátartozókat hagytak hátra hazájukban, akikkel később is fenntartották kapcsolataikat. Ellenkező esetben nehéz lenne megmagyarázni, miért is olyan népszerűek a bolgár népdalokban a törökök ellen harcoló magyar uralkodók és vezetők. A dalok említést tesznek Endre, Béla és István királyról, Hunyadi Jánosról, Székely Jánosról és a magyar kormányzat alá tartozó román bánról, Péterről. A legtöbb dal azonban az utolsó magyar királynéről, Izabelláról szól, kinek férje, Szapolyai János a török szultán támogatásával nyerte el a magyar trónt.

A magyar királyok sok-sok csatában harcoltak az egyesült keresztény seregek élén a törökök ellen, s ez elég nyomós okot szolgáltatott arra, hogy felkorsóolja a népdalénekesek nemzeti öntudatát. Alkotásaikban halhatatlanná tettek minden jelentősebb ütközetet, mely bolgár földön zajlott. Így az ütközetek nem szigetelődtek el a rabságban sínylődő bolgár nép sorsától. Ellenkezőleg, lehetőséget képviseltek nemzeti és politikai szabadságuk kivívására. Természetesen a népdalokba belekerült jelentős számú valótlan elem is, egyrészt az alkotók tájékozatlansága miatt, hiszen azokban az időkben nem juthattak írásos híradásokhoz, és mindenről hallomásból értesültek, másrészt pedig az előadók gyakran megmásították a személyneveket és a különböző eseményeket, nem naiv felfogásból vagy feledékenységből, inkább abbéli vágyukból, hogy különösen éredekfeszítő elbeszélést hozzanak létre, melyet a hallgatóság könnyebben megjegyez.

Itt hangsúlyoznunk kell, hogy a népdalok nem egy csapásra keletkeznek, és soha nem maradnak meg kezdeti formájukban. Változásokon esnek át, mind tartalmukat, mind dallamukat tekintve. Máskülönben nem lennének népdalok, nem javultak és csiszolódtak volna évszázadokon keresztül, és nem hangzottak volna korszerűen nemzedékek fülében korokon át. Az eseményeknek az alkotóra gyakorolt közvetlen hatása sokkal erősebben érzékelhető, mint ahogy ez egy másik személy elbeszéléséből érezhető lenne. Ez különösen arra az időszakra érvényes, mely az oszmán betörésekről és a török hatalom megszilárdulásáról szól Bulgáriában. A történetírás egy sor népdalra hivatkozhat, melyek, ha eltekintünk a lelkes alkotói fantáziától, reális tényekre épülnek. A következő szófiai dal megerősíti ezt az állítást:

*Szörnyű zendülés zendült föl
oláhoknál, Bogdánföldön,
túl a Dunán Bolgárhonban,
Dobrudzsa sík rónaságán,
föld hogy rendült, feldöndült,
fölrendült, remegett, jaj, bele
török hatalmas hadától,
magyarok két oly sokától,
sors üldözte bolgároktól.
Három napig viaskodtak,
zúgott a Duna sötétlőn.
Isten ölje, eltörölje
átok törökjét, oszmánját,
jatagánjuktól mind oda.
Ki a késtől utat talált,
Dunán át vetette magát,
Oláhországba szökött át,
oláhokhoz, Bogdánföldre,
magyarok rónás honába...*

Ez a dal a borzalmas 1396-os nikápolyi ütközetről számol be, ahol Zsigmond király vezette az elsősorban magyarokból álló, egyesült keresztény hadsereget,

melyhez bolgárok és a Mircea cel Batrin román vajda által vezetett román csapatok csatlakoztak. Mircea cel Batrin vajda már az 1389-es rigómezei csatában is részt vett, 1394-ben Rovine mellett legyőzte Bajazid szultánt, és 1418-ban halt meg. Az ő neve is gyakran előfordul bolgár népdalokban, s érdemes megjegyezni, hogy az énekesek mindig lelkesedéssel és nagy szeretettel emlékeznek meg róla.

A másik, Szófia knjazsevói városnegyedéből származó dal az 1443-as magyar–török csatát jeleníti meg. A Hunyadi János és I. Jagelló Ulászló vezette magyar csapatok ez évben behatoltak a bolgár földekre. Bevették Nist, Pirotot, Szófiát, és a Trajáni-szorosig, illetve a Zlatica völgyéig jutottak el. A hideg, zord tél megakadályozta, hogy a magyar seregek kiűzzék a törököket és meghódítsák egész Bulgáriát:

*Rada te, város lakója,
Rada te, Szófia lánya,
láttál-e hadat vonulni,
vonulni itt, tovamenni?
– Apám, öreg jó atyácskám,
át magyarok serege ment,
amennyi fa az erdőben,
amennyi levél a fákon.
Sebverte paripán jöttek,
vértpáncélba öltözöttek,
jöttek, jöttek, özönlöttek
Zlatica komor faluhoz.
Támadott zúzos zordon tél,
megfagytak mind, ők, atyácskám,
vértpáncélban, jaj, a testük,
vállukon karcsú jó puska,
megfagytak, dermedtek holttá,
sebverte veres paripák...*

Ulászló király és Hunyadi János épségben térnek haza megmaradt seregeikkel, és győzteseknek kijáró ünnepléssel fogadják őket Budán. Sok más fogollyal együtt magukkal hurcolják a török hadvezért, Keszim pasát is. Szegeden aláírják a tíz évre szóló fegyverszünetet, de a magyar hadvezérek már a következő évben megszegik az egyezséget. A magyar király egy kisebb sereggel a török birodalom ellen vonul. Hunyadi ismét mellette harcol. Győzedelmesen menetelnek át Orsován, Vidinen, Orjahovón, Nikápolyon (itt egyesülnek Drakul vajda néhány ezer embert számláló lovascsapatával), Tirnovón, Razgradon, Sumenen, Provadiján Várna felé, és Petrics, valamint Mihalics falunál találkoznak a II. Murad szultán által vezetett, többszörös túlerővel rendelkező török sereggel. A csata kegyetlen és egyenlőtlen. Zsigmond királyt körülveszik és megölik. Karóra tűzött fejét az előrenyomuló oszmán hordák előtt hordozzák. Hunyadinak, aki ezek után még több egymást követő ütközetben csatázik a törökökkel, sikerül megmentenie seregének egy részét.

Az egyetlen dal, mely az 1444-es várnai csatát örökíti meg, a Miladonov testvérek gyűjteményében jelent meg:

*Három tánc föl körben Budavár tövében.
Az elsőnek élén helyre Angelina,
másodiknak élén ifjú Jankulica,
harmadiknak élén ifjú Szekulica...*

A szép Angelina személye a királynőt, Jagelló Ulászló hitvesét jeleníti meg; a fiatal Jankulica Hunyadi János felesége, akiről oly sok dal szól; a fiatal Szekulica pedig hitvestársa Székely Jánosnak, aki Hunyadi nővérének volt a fia, s a második rigómezei csatában esett el.

A XIV–XV. század eseményeit ábrázoló hősi énekek kedvelt hőse, Jankula vajda nem marad el népszerűségben a híres bolgár hős, Krali Markó mögött. Nem kétséges, hogy a bolgár nép Hunyadi Jánosnak állít örök emléket a következő nevekkal: Janko Szibinjanin, a szibini Janko, Szibin Janko, Janko vitéz, Jankul jó vitéz, Jankula bán, a koszovói Janko.

A másik magyar hadvezér, akit a bolgár népdalok gyakorta megemlítenek, a gyermek Szekula, vagyis Székely János, Hunyadi János unokaöccse. Megemlítik még a következő neveken: Szeko kis gyermek, Szekula gyerek Jagodinból, a szibini Szekula, Szekula vajda, Szekulcso... Szekula kölyök nem marad el erőben és hősiességben nagybátyja mögött. Erősebb ő a híres és dicső vitézeknél is, és súlyos csapásoktól menti meg őket, például Krali Markót, Milos Ordjanint, Jankula vajdát, Gruica vajdát, Deli Tatomircsét és Debel Novak hajdutot.

Nagyon népszerű és színes ábrázolású a bolgár hősi énekekben Magyar Fülöp alakja. Nehéz megállapítani, melyik vitéz szolgált e népdalhős prototípusaként. Hunyadi Jánosnál és Székely Jánosnál nem ütközünk ilyen nehézségekbe, mivel ott gyakran megjelennek konkrét történelmi események, rokoni kapcsolatok, a szabadságért és a függetlenségért vívott harcok időpontjai és helyszínei. Néhány történész azt feltételezi, hogy Magyar Fülöp népdalhős személye a bajor herceget, Fülöp palotagrófot rejti, aki Bécs fő védelmezője volt 1529-ben, az első török ostrom idején. Mások úgy vélik, hogy egyike Zeta uralkodójának, II. Balassa tiszttviselőinek.

A bolgár népi alkotásokban gyakran megjelenik az utolsó magyar királyné személye. Ez elég érthetetlennek tűnhet, mivel tudjuk, hogy a királyné nem játszott lényeges szerepet a magyar–bolgár kapcsolatban, neve mégis sokszor előfordul a bolgár dalokban, mégpedig különböző műfajokban: szerelmi, történelmi, arató-, fonóbeli és táncdalokban. A következő nevek rejtik személyét: fehér Jana Buda városából, az ifjú királynő Budáról, a budai ifjú királyné, a szép, budai Rada, karcsú Sztanka Buda városából... Hogy megértsük a bolgár énekesek erős rokonszenvét a magyar királynő iránt, akit dalaikban halhatatlanná tettek, vissza kell forgatnunk a történelem kerekét.

Az 1526-os augusztusi mohácsi csatában meghal II. Lajos király, és a magyar trón elárul. Az országgyűlés Szapolyai János, erdélyi vajdát választja meg királynak, aki az osztrák császárral verseng a trónért, a szultán támogatását is felhasználva ehhez. Szapolyai felesége Jagello Izabella, I. Zsigmond lengyel király leánya. A fiatal királyné ereiben szláv vér folyik. Ez minden kétséget kizárva felkeltette a bolgár énekesek rokonszenvét, de egyetlenegy énekekben sem említik meg Izabella királynét eredeti nevén.

1540-ben, 15 nappal Szapolyai János halála előtt, Izabellának fia születik: Szapolyai János Zsigmond. Az önmagát erdélyi vajdának kikiáltó magyar nemes, Majláth István elhíreszteli, hogy a királyné nem szült trónörökösöt. Hogy bebizonyítsa a hír alaptalanságát, és fiát a trón törvényes örökösének ismeresse el, Izabella a szultáni követ jelenlétében szoptatja meg gyermekét, ezzel győzve meg a szultánt anyaságáról. A krónikák feljegyzik, hogy amikor a török megpillantotta a szopó gyermeket, térdre borult, megcsókolta a gyermek lábcskáit, és a szultán nevében magyar királynak nyilvánította ki.

Később a törökök beveszik Budát. Izabella királynét Erdélybe telepítik, fővárosa Gyulafehérvár lesz, mely Lippához közel fekszik, ahová Fruzsín, Ivan-Sisman fia is települt egykoron. A következő években a magyar nemesek több politikai kísérletet tesznek arra, hogy korlátozzák a királynő hatalmát, így látva kiutat a nemzeti-területi megosztottságból. Mindezek ellenére Izabella sorsa mélyen meghatotta kortársait, való és valótlan történeteket meséltek életéről és szenvedéseiről. A részvét igen fontos előfeltétele a dalok keletkezésének, és ilyen esetben nemcsak az együttérzés, de a megénekelte hős vagy hősnő erőlcsei támogatása is megmutatkozik a műben.

E néhány népdalpéldából és történeti adatból, melyekre rámutattam (részletesebben az 1980-ban kiadott, *Bolgár–magyar kulturális kapcsolatok* című könyvemben), világossá válik a folklór és a történelem szoros kapcsolata. A történetíró nem támaszkodhat teljes mértékben a dalokban és mondákban szereplő események leírására, és nem ítélné meg ezekből az adott történelmi személyiség tevékenységét, de e művek eszközként használhatók arra, hogy emlékeztessenek eseményekre és hősökre, és segítséget adjanak e hősök felkutatására és megvilágítására. Ez különösen azokra a dalokra érvényes, melyekben a sok évszázados bolgár–magyar viszonyok tükröződnek. Amíg jó volt a kapcsolat a két nép között, az érdekek kölcsönösek, a történelmi sors közeli, visszatükrözik ezt a népdalok, évszázadokon át megőrizve olyan neveket, eseményeket, eseteket, melyeknek mindig nagy jelentősége lesz a bolgár és a magyar történelem számára. És az a körülmény, hogy ilyen énekek Bulgária szinte minden táján léteznek, néhányat máig is énekelnek, bizonyíték a nem múltó, ép és erős történelmi kapcsolatra, melynek kezdete a bolgár állam keletkezésére, immáron 13 évszázadra nyúlik vissza.

Iván Andrea fordítása
A versbetéteket Szondi György fordította

Elena Ognjanova (1928) folklórkutató, szerkesztő, író. Számos könyve foglalkozik népszerűsítően és tudományosan a bolgár mondákkal, népdalokkal, népszokásokkal, ünnepekkel. Őt (önéletrajzi jellegű) prózai könyv szerzője.